

sih pa tudi nasprotujoče si podatke o vzrokih in okoliščinah smrti.

Viri informacij

Raziskavo so razdelili na več faz. V prvi fazi sta raziskovalki pregledali literaturo, ki obravnava drugo svetovno vojno, in izdelali bibliografijo knjig, ki vsebujejo podatke o žrtvah. Ena raziskovalka je popisovala "protipartizanski tabor" (skupina uporablja ta napačni termin!), pri čemer se je opirala na literaturo naše emigracije in na literaturo iz domovine, ki je začela izhajati šele po padcu komunizma. Druga je popisovala "partizansko stran" in žrtve okupatorskega nasilja, za kar so ji rabile predvsem knjige o partizanskih enotah in lokalni zborniki. Sledilo je delo po časopisu in revijah. Na podlagi tega gradiva sta zbrali podatke za približno 30.000 oseb. Ker so podatki v literaturi zelo različnega značaja, pri mnogih manjkajo različni podatki.

Do natančnejših podatkov sta prišli v naslednji fazi dela, ko sta pregledovali prvotne in drugotne vire, ki so nastajali pri različnih ustvarjalcih. Pri tem sta bili v stiku z različnimi raziskovalci obravnavanega časa. Pridobili sta tudi gradivo raznih civilnih združenj, kot npr. gradivo občinskih borčevskih zvez, društva izgnancev in internirancev.

Na koncu 80.000 žrtev?

Podatke za žrtve "protipartizanskega tabora" sta našli v gradivu vaških straž, v fragmentarno ohranjenem domobranskem gradivu, več podatkov sta našli v medvojnem dnevnem časopisu in tistem, ki je izhajalo po vojni v emigraciji, po demokratizaciji pa tudi doma. Uporabili sta interne popise zasebnih ustvarjalcev, lokalnih odborov za postavitev spominskih znamenj in gradivo obeh parlamentarnih komisij za povojne poboje.

Na podlagi tega gradiva sta prišli do dodatnih 40.000 žrtev. Tako sta raziskovalki v petih letih dela ustvarili bazo z nekaj več kot 70.000 imeni žrtev, vendar je treba opozoriti, da gre pri tej številki tudi za okoli 10 odstotkov dvojnikov. Skupina domneva, da se bo končna številka žrtev gibala med 70.000 in 80.000. Ta šte-

vilka pa bo občutno višja od tistih, ki so se pojavljale v raznih strokovnih delih v zadnjem času, vrtele pa so se okoli številke 65.000.

Okupatorjevih žrtev le 10 odstotkov

Skupina omenja tudi podatke, da je med vojno na ozemlju Slovenije padlo 6.000 nemških vojakov in 1.500 Italijanov. Vsaj pri Nemcih gre za številko, ki je vprašljiva, če pa jo vsaj v grobem ne razčlenimo, tudi zavajajoča. Ni namreč zanemarljiv podatek, da je največ nemških vojakov padlo na koncu vojne, v sklepnih bojih – pri umiku torej. Poleg tega Nemci že vrsto let skrbno zbirajo podatke o svojih padlih in njihove posmrtne ostanke izkopavajo ter jih pokopavajo na treh zbirnih pokopališčih: v Kranju, v Ljubljani in v Celju. Na teh pokopališčih je za zdaj pokopanih okoli tri tisoč Nemcev, na lepo izdelanih ploščah pa so izpisani natančni podatki o njihovem rojstvu in smrti. Kdor se bo sprehodil do enega teh pokopališč, bo lahko opazil, da je pri precejšnjem številu napisanih datum smrti povojno ob-

pove marsikaj tako o mitu kot o ljudeh, ki na njem parazitirajo.

Za zdaj 63.401 žrtev

Inštitut se je letos prijavil na razpis za nadaljevanje dela pri tem projektu, pri čemer pa bodo vključili tudi leto 1946, saj so ugotovili, da se povojni poboji niso končali z januarjem 1946. Ob koncu petletnega dela je skupina izdelala poročilo (objavljeno je v letošnji prvi številki *Prispevkov za novejšo zgodovino*), v njem pa je že razvrstila žrtve v nekaj temeljnih kategorij, kar daje natančnejši vpogled v problematiko našega medvojnega in povojnega dogajanja.

Pri tem so upoštevali 63.401 evidentirano žrtev (4,2 odstotka celotnega prebivalstva). Razdelili so jih v naslednje skupine: najštevilčnejša kategorija so partizanski borci (21.790), sledijo jim civilisti (19.916) in nato po vojni pobiti "pripadniki vojaških formacij protipartizanskega tabora" (13.100). Nato po številu žrtev pridejo še kategorije: "civilisti protipartizanskega tabora" (3.216), "vojaške osebe protipartizanskega tabora" (2.487) ter mobiliziranci v okupator-

izraz "protipartizanski tabor" ("vojaške formacije protipartizanskega tabora", "civilisti protipartizanskega tabora", "protipartizanska stran"). Ne tega "tabora" ne teh žrtev ne bi bilo, če ne bi med vojno, v težkih razmerah okupacije komunisti izvajali komunistične revolucije. Tabor, ki se omenja, je nastal izključno zaradi neizmerne morije te revolucije, zato je edino ustrezno ime zanj *protirevolucionarni tabor* ali *protirevolucionarna stran*. Vse drugo, tudi protipartizanstvo, je bilo le posledica. Uradna terminologija – še posebej pri tako občutljivih vprašanjih, kot je problematika žrtev – mora uporabljati natančne in netendenciozne termine. Zelo se čudimo, da pod poročilo podpisana skupina, za katero bi vendarle pričakovali, da svoje delo opravlja politično neobremenjeno in pošteno, uporablja te nad vse neprimerne izraze.

Kolaboracija?

Skupina v svojem poročilu uporablja tudi termin "kolaboracionisti", termin torej, za katerega bi prav tako pričakovali, da ga ugledni zgodovinarji danes ne bodo več uporabljali. V Sloveniji so se med vojno (zaradi revolucije in okupacije) dogajali zelo zapleteni procesi, vsekakor bolj kot npr. v Franciji. Za povsem izsiljeno sodelovanje z okupatorjem v posebnih slovenskih razmerah pač ni mogoče uporabljati tega odlozonega termina, saj sam po sebi pomeni specifični pojav, o katerem v Sloveniji gotovo ne moremo govoriti. Če že kdaj kdo uporabi termin kolaboracionizem, naj hkrati ob njem tudi pove, zakaj je do njega prišlo in kako je bil videti. Z uporabo v takšen delu, kot je poročilo skupine o žrtvah, pa rabi le za poceni diskreditiranje ene kategorije žrtev.

Katere žrtve so talci?!

Vprašljiva je tudi naslednja kategorizacija žrtev. Skupina je preprosto združila število padlih partizanov, pobitih sodelavcev partizanskega gibanja in drugih civilnih žrtev in prišla do številke 41.800, vse te žrtve pa pripisala "okupatorjem in nasprotnikom partizanskega gibanja". Izraz

1945 • PIETMANN SCHMIDT † 12.12.1945 • REMIGIUS SCHMIDT * 21.6.1909 † 12.12.1945 • RUDOLF SCHMIDT * 18.12.1912 † 23.4.1945 • MAX SCHMIDT * 9.8.1920 † 22.9.1944 • ADOLF SCHNEIDER * 14.6.1904 † 20.7.1945 • JOSEF SCHNEIDER * 18.4.1926 † 14.10.1944 • LEOPOLD SCHNER † 4.12.1945 • JOSEF SCHNER * 24.1.1901 † 8.8.1945 • WALTER SCHREIBER * 3.3.1909 † 18.8.1945 • ALFRED SCHUBERT * 6.4.1912 † 30.11.1944 • FRITZ SCHULZ * 19.8.1945 • HANS SCHUMANN * 4.7.1920 † 9.2.1944 • MATTHIAS SCHWAIGER * 25.7.1908 † 3.1946 • OTTO SCHWEHM * 28.2.1923 † 1.5.1945 • KARL SELNOW * 13.4.1911 † 7.5.1945 • JOSEF SINGER * 2.11.1907 † 15.4.1944 • TALVALDIS SKADINS * 18.11.1923 † 18.5.1944 • HARRY SKUJA * 9.4.1924 † 12.3.1945 • FILIP SMOLJAKOV * 12.3.1945 • MORTE * 23.11.1947 • WILHELM SPIECKERMANN * 16.10.1907 † 7.9.1945 • PERO TAACK * 7.10.1909 † 28.8.1945 • IVAN STALJNOW * 5.2.1920 † 5.3.1945 • LYDIA STEPANOWKA * 5.4.1919 † 29.12.1944 • MICHAEL STANISLAV * 23.3.1945 • EMIL SURMA * 27.2.1917 † 18.9.1911 † 12.3.1945 • NIKOLAUS SWJAGIUTZEW * 6.4.1945 • HEINRICH THELEN * 10.12.1901 † 12.5.1945 • JOHANN THOLEN * 20.4.1900 † 17.9.1945 • PHILIP TSCHICHLADSE * 12.3.1945 • AKAB TSCHICHLADSE * 28.7.1924 † 13.11.1943

Tako je na Žalah poskrbljeno za nekdanjega okupatorja.

dobje, vse tja do leta 1949. Gornja številka, ki je že tako napihnjena, vključuje torej veliko Nemcev, ki so umrli v povojnih ujetniških taboriščih in deloviščih.

Sicer pa so tudi številke, ki jih navaja raziskovalna skupina, primerjalno gledano, porazne. Okupatorjevih žrtev je bilo le za desetino slovenskih. To o deželi, kjer se pri mnogih svet začne in konča pri mitu o "NOB",

ske vojske (2.183). Pri mobiliziranih je treba povedati, da gre za najmanj obdelano kategorijo. Poleg tega seznam zajema tudi 615 "zunaj-sodno usmrčenih civilistov po vojni" in 94 Slovencev, ki so padli v raznih evropskih odporniških gibanjih.

Protipartizanski tabor?

Najprej naj poudarimo, da skupina uporablja povsem neprimeren

» “nasprotniki partizanskega gibanja” je povsem deplasiran (naši zgodovinarji ga uporabljajo tudi v *Enciklopediji Slovenije* in v učbenikih). Če hočemo poimenovati to kategorijo, potem jo moramo s terminom, ki označuje njihovo bistvo, to pa je bila (proti)revolucija. O protipartizanstvu skupine lahko govorimo le kot o posledici revolucije in protirevolucije.

Da pa partizane in civiliste zmečes v en koš, je vsaj nekorektno in tudi krivično do mnogih civilistov, ki so svoje življenje izgubili zaradi nepremišljenih in neodgovornih partizanskih akcij. Tu gre za veliko žrtev, praktično za vse tiste, ki so umrli kot talci ali v internaciji in taboriščih.

Skupina je do zdaj našela 23.747 civilnih žrtev vojne, kar predstavlja 37,4 odstotka vseh žrtev.

Tendenciozna terminologija

Naj tu posebej poudarim, da spodaj podpisani razumem, da bi žrtve bile tudi, če komunisti med vojno ne bi izvajali svoje revolucionarne morije, če bi torej šlo “samo” za odpor proti okupatorju. Temu se je bilo pač treba upreti. Toda to bi se moralo početi pretehtano. V Sloveniji pa smo imeli tipični primer, ko so žrtve rabile predvsem temu, da se je projekt revolucije sploh lahko odvijal. Zato je bilo prav sprevrženo početje povojnega revolucionarnega režima, ki je talce in umrle v taboriščih ves čas označeval kot žrtve okupatorja na strani “NOB”. Res jih je pobil okupator, toda pri tem je treba vedno pogledati vzroke za streljanje talcev ali za odvoze v taborišča. Ti vzroki, nepremišljene (ali pa celo dobro premišljene, če zorni kot zaostriamo) partizanske akcije so tako rekoč po pravilu rabile peklenskim načrtom izvedbe komunistične revolucije. V našem zgodovinopisju je ponavadi težava, ker se o takšnih stvareh pogovarjamo na splošni ravni, ne pa na podlagi konkretnih primerov.

Problem terminologije je pomemben problem, ki se ga bosta morala naše zgodovinopisje in publicistika čim prej lotiti. Dokler nihče ne problematizira javne rabe določenih terminov, jih kdo še lahko manipulativno uporablja. V *Demokraciji* smo do

Poleg poročila žrtve druge svetovne vojne v Sloveniji so v Prispevkih za novejšo zgodovino objavljene še naslednje razprave: Zahteve po nadzoru nad državnim proračunom in začetki demokratizacije v habsburški monarhiji ter Kranjska (Andrej Pančur), Politični boj med liberalci in katoliškim taborom v slovenskem delu jugoslovanske države na prvih volitvah v Kraljevini SHS (Blaž Vurnik), Zbornice in združenja v Sloveniji 1918—1945 (France Kresal), Lastniška struktura slovenskih bank do druge svetovne vojne (Žarko Lazarevič), Ustanavljanje Sokola Kraljevine Jugoslavije (Tomaž Pavlin), Srečanje študentk društva Dom visokošolk s Sv. Duhom v Halozah pred drugo svetovno vojno (Ljubica Šuligoj), Preiskrba Tretjega rajha (Mojca Šorn), Delo nemške kulturne komisije na Kočevskem 1941—1942 (Mitja Ferenc), Tuje naložbe v slovenskem gospodarstvu v času druge Jugoslavije 1945—1991 (Jože Prinčič).

slej na to problematiko že precej opozarjali. Uporaba stare oziroma napačne (tendenciozne) terminologije je zato poslej neupravičena.

Posebnost Ljubljanske pokrajine

Po posameznih pokrajinah je število žrtev (brez upoštevanja po vojni pobitih!) naslednje: med vojno je v Ljubljanski pokrajini bilo ubitih 17.398 ljudi (5,2%), na Štajerskem 12.291 (2%), na Koroškem 620 (3,2%), v Prekmurju 1.047 (1%), na Gorenjskem 9.344 (5,1%) in na Primorskem 8.892 (3,4%).

Kot vse druge številke, ki jih navaja raziskovalna skupina in jih tu povzemamo, tudi te niso dokončne. Številke in odstotki bodo zagotovo višji, še posebej če prištejemo žrte povojnih pobojev. Ko prištejemo te, se položaj bistveno spremeni predvsem v Ljubljanski pokrajini, v manjši meri pa tudi na Gorenjskem. Od 13.100 žrtev povojnih pobojev jih je bilo kar okoli 12.000 iz Ljubljanske pokrajine. Skupno število v Ljubljanski pokrajini se tako povzpne na 29.398 žrtev ali kar na 8,7 odstotka takratnega prebivalstva. Skupina ugotavlja, da je ta odstotek od vseh predelov nekdanje Jugoslavije primerljiv samo še z Bosno in Hercegovino, povsod drugod je bil nižji.

Skupina je bila v poročilu vsaj toliko poštena, da je poudarila posebni značaj Ljubljanske pokrajine. Čeprav je prebivalstvo v njej predstavljalo le petino vsega slovenskega

prebivalstva, so bili v njej osredinjeni vsi ključni politični dejavniki. Poleg razlike v nemškem in italijanskem okupacijskem sistemu je bilo za Ljubljansko pokrajino značilno tudi to, da je pomenila nekakšno zatočišče za mnoge pribežnike iz drugih predelov.

Državljska vojna?

Skupina vzroke za tako visok odstotek išče v naslednjih vzročno-posledičnih nasilnih procesih: okupacija, odpor, revolucija, protirevolucija, kolaboracija in državljanska vojna. Pri takšni razvrstitvi je treba dodati, da so glavni prvi štirje pojmi (okupacija, odpor, revolucija, protirevolucija), da pa sta zadnja dva (kolaboracija in državljanska vojna) povsem postranskega značaja, če ne celo terminološko napačno uporabljena. Če smo prej termin *kolaboracija* že problematizirali, naj zdaj podobno naredimo s terminom *državljska vojna*.

O državljanski vojni med vojno v Sloveniji zaradi poudarjenih drugih dejavnikov, kot so okupacija, odpor in revolucija, skoraj ni mogoče govoriti. Če pa kdaj kdo že uporabi ta termin, je treba hkrati z njim tudi izpostaviti, v kakšnih razmerah naj bi ta državljanska vojna potekala. Nedavno je nekdo za obdobje takoj po italijanski kapitulaciji dejal, da je takrat potekala “čista državljanska vojna”. O nikakšni državljanski vojni takrat ne moremo govoriti, še najmanj o “čisti”. Zakaj ne? Iz preprostega razloga, ker se je takrat zgodil

en sam partizanski pogrom na slabo oborožene in vojaško nemotivirane enote protirevolucije, predvsem na vaške stražarje, ki so se pred tem pogromom umikale in zatekale pod okrilje debelejših zidov (Turjak, deloma Grčarice), vendar jim zaradi divje partizanske sle po uničenju niti to ni pomagalo.

Septembra in oktobra 1943 se je dogajal masakr nad nemočnimi, kakšna “čista državljanska vojna” neki! Še za zadnje leto vojne, ko je domobranska vojska izvajala tudi ofenzivne akcije, le težko uporabljamo termin *državljska vojna*, saj je vse potekalo na relaciji revolucija in (izsiljena samoobrambna) protirevolucija, oboje v sovražni okupaciji; slednja je za revolucijo pomenila zaveznika, za protirevolucijo pa še dodatno oviro.

Še veliko dela

Za protirevolucionarno stran je skupina našela 19.418 žrtev. Ta številka je sestavljena iz 13.715 pobitih po vojni, 3.216 civilistov in 2.183 vojakov, ubitih med vojno. Številka bo gotovo višja, saj skupino čaka še veliko dela. Kolikor mi je znano, doslej pri svojem delu ni uporabljala niti tako temeljnega vira, kot so župnijske mrliške knjige, v katerih so zapisani podatki o med vojno ubitih civilistih (zapisani niso na primer tisti, za katerih grobove niso vedeli). Poleg tega je predvsem Štajerska še zelo slabo obdelana. Zelo slabo je obdelana kategorija mobilizirancev v nemško vojsko in kategorija predvsem po vojni ubitih prebivalcev nemške narodnosti.

Posebej je treba izpostaviti število 3.216 civilnih žrtev, ki so jih med vojno pobili partizani. V množici drugih števil ta ne pride do posebnega izraza, toda v resnici gre za izjemno grobo pobijanje civilistov, žensk, otrok in celih družin in prav v tem revolucionarnem početju je zajeto bistvo problema, ki smo ga prej načenjali pri rabi napačne in kritične terminologije.

Raziskovalno skupino čaka torej še veliko dela. Spodaj podpisani si mislim, da bi delo te skupine sam opravił temeljiteje, v manj časa, predvsem pa za manj denarja.

Ivo Žajdela